

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАК КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СИСТЕМІ**PROBLEMATIC ISSUES OF DEFINING THE CONCEPT AND SIGNS OF CORRUPTION OFFENSES IN THE CRIMINAL ENFORCEMENT SYSTEM**

**Івашко С.В., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права
Пенітенціарна академія України
orcid.org/0000-0003-2547-9276**

У статті здійснено ґрунтовне комплексне теоретико-правове дослідження проблемних питань визначення поняття та ознак корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі України. Актуальність теми обумовлена поєднанням кількох взаємопов'язаних факторів: системним характером корупційних проявів у сфері виконання покарань, високим рівнем їх латентності, специфікою владних повноважень персоналу установ виконання покарань, а також фрагментарністю й неузгодженістю чинних законодавчих та доктринальних підходів до визначення корупційних правопорушень у цій сфері.

Обґрунтовується, що кримінально-виконавча система, як особлива сфера публічного управління, характеризується підвищеним рівнем корупційних ризиків, зумовлених замкненістю інституційного середовища, обмеженням зовнішнім контролем, асиметрією правового статусу суб'єктів правовідносин та значним обсягом дискреційних повноважень службових осіб. За таких умов корупційні правопорушення набувають не епізодичного, а структурного характеру, трансформуючись у стабільні корупційні практики, що підривають засади законності, справедливості та гуманізму виконання кримінальних покарань.

У статті доводиться, що наявні законодавчі дефініції корупції та корупційних правопорушень, закріплені в антикорупційному законодавстві, мають універсальний характер і не враховують галузеву специфіку кримінально-виконавчих правовідносин. Це призводить до методологічної невизначеності, колізій у правозастосовній практиці та помилок у кваліфікації протиправних діянь персоналу установ виконання покарань. Особливо проблематичним є ототожнення корупційних правопорушень із корупційними злочинами або дисциплінарними проступками, що унеможлиблює належну диференціацію юридичної відповідальності.

Значну увагу приділено аналізу доктринальних підходів до визначення поняття корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі. Встановлено відсутність єдності наукових позицій щодо їх сутнісних характеристик, об'єкта та суб'єкта посягання, а також ролі неправомірної вигоди як системоутворювального елементу. Наголошується, що без урахування функціональної специфіки кримінально-виконавчої діяльності неможливо сформувати адекватне наукове розуміння корупційних правопорушень у цій сфері.

Центральне місце в анотації займає характеристика ознак корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі. Запропоновано їх багаторівневу систему, яка включає: 1) суб'єктні ознаки, пов'язані зі спеціальним службовим статусом персоналу КВС; 2) об'єктні ознаки, що відображають посягання на встановлений порядок виконання покарань і публічні інтереси; 3) об'єктивні ознаки, які проявляються у формах зловживання владою, перевищення повноважень або протиправного використання дискреції; 4) суб'єктивні ознаки, пов'язані з корисливою мотивацією та спрямованістю на отримання неправомірної вигоди.

Доведено, що ігнорування хоча б однієї з цих ознак призводить до викривлення правової природи корупційного правопорушення та знижує ефективність механізмів протидії корупції у кримінально-виконавчій системі. На підставі проведеного аналізу автором сформульовано визначення поняття корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі, як особливого різновиду протиправної поведінки, зумовленої службовим становищем персоналу установ виконання покарань та спрямованої на одержання неправомірної вигоди шляхом порушення встановленого порядку виконання кримінальних покарань.

Зроблено висновок, що подолання корупції у кримінально-виконавчій системі неможливе без формування єдиного доктринального підходу до визначення поняття та ознак корупційних правопорушень, удосконалення нормативного регулювання та забезпечення системного наукового супроводу антикорупційної політики у сфері виконання покарань.

Ключові слова: корупція, корупційні правопорушення, кримінально-виконавча система, ознаки правопорушень, службові зловживання, антикорупційна політика.

The article presents an in-depth theoretical and legal analysis of the problematic issues related to defining the concept and features of corruption offenses within the criminal-executive system of Ukraine. The relevance of the research is determined by the systemic nature of corruption in the penitentiary sphere, its high level of latency, the specific scope of discretionary powers exercised by penitentiary personnel, and the lack of a coherent doctrinal approach to the interpretation of corruption offenses in this area.

It is argued that the criminal-executive system, as a specific segment of public administration, is characterized by increased corruption risks due to its closed institutional environment, limited external oversight, asymmetry in the legal status of participants in criminal-executive relations, and the broad discretionary authority of officials. Under such conditions, corruption offenses become structural rather than incidental, forming stable corrupt practices that undermine the principles of legality, justice, and humanism in the execution of criminal punishments.

The article substantiates that existing legislative definitions of corruption and corruption offenses are universal in nature and fail to take into account the sector-specific characteristics of criminal-executive legal relations. This results in methodological uncertainty, inconsistencies in law enforcement practice, and misclassification of unlawful acts committed by penitentiary personnel. Particular emphasis is placed on the unjustified identification of corruption offenses with corruption crimes or disciplinary misconduct, which complicates the differentiation of legal liability.

Considerable attention is devoted to the analysis of doctrinal approaches to defining corruption offenses within the criminal-executive system. The absence of a unified scientific position regarding their essential elements, object, subject, and the role of unlawful benefit as a constitutive feature is highlighted. It is emphasized that without considering the functional specificity of penitentiary activities, an adequate scientific understanding of corruption offenses in this field cannot be achieved.

A central part of the abstract is devoted to the identification and systematization of the features of corruption offenses in the criminal-executive system. A multi-level system of features is proposed, including: (1) subject-related features, determined by the special legal status of penitentiary personnel; (2) object-related features, reflecting encroachments on the established order of punishment execution and public interests;

(3) objective features, manifested in abuses of authority, excess of power, or unlawful use of discretion; (4) subjective features, associated with mercenary motives and the pursuit of unlawful benefits.

It is demonstrated that the absence of any of these features leads to a distortion of the legal nature of corruption offenses and reduces the effectiveness of anti-corruption mechanisms in the penitentiary system. Based on the conducted analysis, the author formulates an original definition of corruption offenses in the criminal-executive system as a specific form of unlawful behavior conditioned by the official status of penitentiary personnel and aimed at obtaining unlawful benefits through violations of the established procedure for executing criminal punishments.

The article concludes that combating corruption in the criminal-executive system requires the development of a unified doctrinal approach to defining the concept and features of corruption offenses, improvement of regulatory frameworks, and the provision of systematic scientific support for state anti-corruption policy in the field of execution of criminal punishments.

Key words: corruption, corruption offenses, criminal-executive system, features of offenses, abuse of authority, anti-corruption policy.

Вступ. Корупція у кримінально-виконавчій системі посідає особливе місце серед загроз ефективному функціонуванню механізму реалізації кримінальної юстиції, оскільки безпосередньо пов'язана з виконанням кримінальних покарань, обмеженням прав і свобод людини та здійсненням державної влади у найбільш чутливій для суспільства формі. Саме на стадії виконання покарання держава реалізує свій найбільш інтенсивний владний вплив на особу, що зумовлює підвищені вимоги до законності, справедливості та доброчесності діяльності органів і установ виконання покарань.

На відміну від інших сфер публічного управління, корупційні правопорушення у кримінально-виконавчій системі мають специфічні риси, обумовлені замкненістю інституційного середовища, обмеженням доступом зовнішнього контролю та особливим правовим статусом осіб, які відбувають покарання. Засуджені перебувають у стані фактичної залежності від рішень персоналу установ виконання покарань, що створює асиметрію правових можливостей та сприятливе середовище для зловживань корупційного характеру. У таких умовах корупційні правопорушення набувають не лише правового, а й глибокого соціального виміру, впливаючи на довіру до держави та ефективність усієї системи кримінальної юстиції.

Актуальність дослідження проблемних питань визначення поняття та ознак корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі обумовлена сукупністю взаємопов'язаних факторів.

По-перше, попри наявність розвиненої нормативної бази у сфері запобігання та протидії корупції, корупційні прояви в діяльності органів та установ виконання покарань зберігають системний характер і залишаються значною мірою латентними. Офіційна статистика, як правило, не відображає реального масштабу корупції у цій сфері, що зумовлено як складністю її виявлення, так і небажанням засуджених повідомляти про такі факти через страх репресивних наслідків.

По-друге, у правозастосовній практиці спостерігається відсутність єдиного, узгодженого підходу до правової оцінки корупційних правопорушень, учинених персоналом кримінально-виконавчої системи. Аналіз матеріалів кримінальних, адміністративних та дисциплінарних проваджень свідчить про значну варіативність підходів до кваліфікації подібних діянь, що негативно впливає на принцип правової визначеності та негачуваності відповідальності. У ряді випадків дії, які за своєю суттю мають ознаки корупційного правопорушення, отримують кваліфікацію як дисциплінарні проступки, що істотно знижує превентивний ефект правової реакції держави.

По-третє, чинні законодавчі дефініції корупції та корупційних правопорушень мають універсальний, міжгалузевий характер і не враховують особливості кримінально-виконавчих правовідносин. Така універсалізація, з одного боку, спрощує нормативне регулювання, а з іншого – призводить до ігнорування специфіки владно-правових механізмів, характерних для системи виконання покарань. Унаслідок цього в науковій літературі та практиці правозастосування простежується тенденція до отождолення корупційних правопорушень із корупційними злочинами або дисциплінарними проступками, що породжує методологічні помилки та ускладнює диференціацію юридичної відповідальності.

Особливої складності набуває проблема визначення ознак корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі. Такі правопорушення часто вчиняються у формах, що зовні виглядають як реалізація дискреційних повноважень або прийняття управлінських рішень у межах закону. Відсутність чітких доктринальних критеріїв дозволяє маскувати корупційну мотивацію під формально правомірну поведінку, що значно ускладнює їх виявлення та доведення.

У цьому контексті наукове осмислення поняття та ознак корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі набуває принципового значення. Формування чіткого понятійного апарату та системи ознак таких правопорушень є необхідною передумовою не лише для вдосконалення антикорупційного законодавства, а й для забезпечення ефективного судового та відомчого контролю за діяльністю персоналу установ виконання покарань.

Метою цієї статті є комплексний теоретико-правовий аналіз проблемних питань визначення поняття та ознак корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі та формування авторського доктринального підходу до їх розуміння.

Для досягнення поставленої мети у статті вирішуються такі завдання: 1) досліджується соціально-правова природа корупції у кримінально-виконавчій сфері; 2) аналізуються основні доктринальні підходи до визначення корупційних правопорушень; 3) виявляються прогалини та колізії законодавчого регулювання; 4) систематизуються ознаки корупційних правопорушень з урахуванням галузевої специфіки; 5) формулюється авторське визначення відповідної правової категорії.

Слід зазначити, що корупція у кримінально-виконавчій системі є складним соціально-правовим явищем, що проявляється у протиправному використанні службового становища персоналом органів та установ виконання покарань з метою одержання неправомірної вигоди матеріального або нематеріального характеру. Вона не зводиться виключно до окремих актів хабарництва чи зловживання владою, а формується як сукупність стійких корупційних практик, що пронизують різні рівні функціонування системи виконання покарань.

Специфіка корупції у кримінально-виконавчій системі зумовлена поєднанням владно-розпорядчих, право-обмежувальних та контролюючо-наглядових функцій, які здійснюються персоналом установ виконання покарань. На відміну від інших державних службовців, працівники кримінально-виконавчої системи мають безпосередній вплив на реалізацію базових прав засуджених, що створює об'єктивні передумови для виникнення корупційних відносин, побудованих на обміні неправомірних вигод на пом'якшення умов тримання або надання певних переваг.

Інституційна замкненість кримінально-виконавчої системи істотно обмежує ефективність зовнішнього контролю та сприяє формуванню внутрішніх неформальних норм поведінки. У таких умовах корупційні практики можуть сприйматися як «звичайний» елемент функціонування установ виконання покарань, що додатково ускладнює їх подолання правовими засобами. Латентність корупції у цій сфері обумовлюється також психологічною та фізичною вразливістю засуджених, які часто не готові свідчити проти персоналу через страх погіршення умов тримання або застосування неформальних санкцій.

У кримінологічному аспекті корупція у кримінально-виконавчій системі виступає потужним детермінуючим фактором вторинної злочинності. Корупційні відносини формують у засуджених переконання у формальності правових заборон та сприяють відтворенню кримінальних моделей поведінки після звільнення. Таким чином, корупція у сфері виконання покарань має довгострокові негативні наслідки для суспільства в цілому.

Окремої уваги заслуговує питання дискреційних повноважень персоналу установ виконання покарань як ключового чинника корупційних ризиків. Значна частина управлінських рішень у цій сфері приймається на основі оціночних категорій, що створює можливості для суб'єктивного тлумачення та зловживання владою. За відсутності чітких правових критеріїв і належного контролю такі повноваження можуть трансформуватися у механізм системного одержання неправомірної вигоди.

Отже, корупція у кримінально-виконавчій системі є багаторівневим соціально-правовим явищем, яке не може бути адекватно осмислене без чіткого розмежування корупційних правопорушень, злочинів та дисциплінарних проступків. Саме формування доктринально вивіреного поняття та системи ознак корупційних правопорушень створює підґрунтя для подальшого наукового аналізу та ефективної протидії корупції у сфері виконання кримінальних покарань.

Результати дослідження. Формування науково обґрунтованого підходу до визначення поняття корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі неможливе без ґрунтового аналізу існуючих теоретичних концепцій корупції та її правових проявів. У сучасній юридичній науці відсутній єдиний усталений підхід до розуміння корупційних правопорушень, що зумовлено міжгалузевим характером цього явища, різною методологією досліджень та відмінностями у предметі правового регулювання кримінального, адміністративного й дисциплінарного права.

У доктрині традиційно виділяються кілька основних підходів до визначення корупційних правопорушень. Перший із них ґрунтується на кримінально-правовій концепції, відповідно до якої корупційні правопорушення фактично ототожнюються з корупційними злочинами. У межах цього підходу ключовим критерієм корупційності визнається наявність складу злочину, пов'язаного з одержанням неправомірної вигоди або зловживанням службовим становищем. Така позиція, хоча й має практичну привабливість з точки зору чіткості кваліфікації, істотно звужує зміст корупції як соціально-правового явища та ігнорує позакримінальні форми корупційної поведінки.

Другий підхід можна охарактеризувати як адміністративно-правовий, у межах якого корупційні правопорушення розглядаються переважно як адміністративні проступки, пов'язані з порушенням антикорупційних обмежень, заборон та вимог фінансового контролю. Представники цього підходу акцентують увагу на превентивній функції антикорупційного законодавства та розглядають корупційні правопорушення як інструмент раннього реагування на корупційні ризики. Водночас такий підхід також не враховує специфіки кримінально-виконавчих правовідносин, у яких корупційні прояви часто виходять за межі формальних адміністративних порушень.

Третій підхід, який набуває дедалі більшого поширення у сучасних дослідженнях, можна визначити як комплексний (міжгалузевий). У його межах корупційні правопорушення розглядаються як узагальнена правова категорія, що охоплює кримінальні, адміністративні та дисциплінарні прояви корупційної поведінки. Попри очевидну теоретичну цінність такого підходу, він також має істотний недолік – розмитість критеріїв відмежування різних форм юридичної відповідальності, що ускладнює практичне застосування відповідних норм.

Зазначені доктринальні підходи демонструють відсутність єдиної концептуальної основи для визначення корупційних правопорушень, що особливо гостро проявляється у кримінально-виконавчій системі. У цій сфері корупційні діяння персоналу часто мають змішаний характер і поєднують у собі елементи службового зловживання, порушення режимних вимог та неформального впливу на правовий статус засуджених. Внаслідок цього традиційні галузеві підходи виявляються недостатніми для адекватного наукового аналізу.

Слід зазначити, що однією з найбільш поширених методологічних помилок у науковій літературі є ототожнення корупційних правопорушень із корупційними злочинами. Такий підхід фактично зводить корупцію до сукупності кримінально караних діянь, ігноруючи при цьому ширший спектр корупційних практик, які не завжди досягають рівня суспільної небезпеки, необхідного для криміналізації.

У кримінально-виконавчій системі ця помилка має особливо негативні наслідки. Значна частина корупційних проявів у діяльності персоналу установ виконання покарань не містить усіх ознак складу злочину, проте водночас істотно підриває принципи законності та справедливості виконання покарань. Ігнорування таких діянь або їх перекваліфікація у дисциплінарні проступки призводить до формування атмосфери безкарності та толерантності до корупційної поведінки.

Ототожнення корупційних правопорушень із корупційними злочинами також суперечить логіці антикорупційного законодавства, яке передбачає багаторівневу систему юридичної відповідальності. Така система покликана забезпечити гнучке реагування держави на різні форми корупційної поведінки, а не обмежуватися виключно кримінально-правовими заходами.

Співвідношення корупційних правопорушень і дисциплінарних проступків у кримінально-виконавчій системі.

Не менш проблемним є питання співвідношення корупційних правопорушень і дисциплінарних проступків у діяльності персоналу кримінально-виконавчої системи. У практиці відомчого контролю досить часто спостерігається тенденція до зведення корупційних проявів до порушень службової дисципліни, що дозволяє уникнути більш суворих форм юридичної відповідальності.

Такий підхід ґрунтується на формальному тлумаченні дисциплінарної відповідальності та ігноруванні корупційної мотивації поведінки службових осіб. Водночас саме наявність корисливої спрямованості та неправомірної вигоди є ключовими ознаками, що дозволяють відмежувати корупційне правопорушення від звичайного дисциплінарного проступку. Їх ігнорування призводить до викривлення правової природи відповідних діянь і знижує ефективність антикорупційних механізмів.

У кримінально-виконавчій системі проблема такого ототожнення посилюється специфікою службових відносин, у межах яких значна частина управлінських рішень приймається одноособово та не підлягає негайному зовнішньому контролю. Це створює сприятливі умови для маскування корупційних дій під порушення дисциплінарного характеру та ускладнює їх належну правову оцінку.

При цьому, проведений доктринальний аналіз дозволяє дійти висновку, що універсальні визначення корупційних правопорушень не здатні повною мірою відобразити специфіку корупції у кримінально-виконавчій системі. Відсутність галузевого підходу призводить до абстрагування від реальних механізмів виникнення корупційних практик у сфері виконання покарань та ускладнює формування ефективних засобів протидії.

У цьому контексті особливої актуальності набуває необхідність розроблення доктринально вивіреного визначення корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі, яке б враховувало специфіку службового

статусу персоналу, характер об'єкта посягання та соціально-правові наслідки таких діянь. Саме такий підхід дозволяє закласти теоретичне підґрунтя для подальшої систематизації ознак корупційних правопорушень і формування ефективної антикорупційної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

При цьому, визначення ознак корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі є ключовим етапом формування науково обґрунтованої концепції протидії корупції у сфері виконання кримінальних покарань. Саме через систему ознак розкривається внутрішня правова природа корупційної поведінки персоналу установ виконання покарань, стає можливим її відмежування від суміжних форм протиправних діянь, а також забезпечується належна диференціація юридичної відповідальності. Як справедливо зауважує Джу́жа А. О., корупція не обмежується окремими протиправними актами, а має системний характер і «руйнує моральні підвалини громадянського суспільства», завдаючи шкоди як окремим соціальним групам, так і державі в цілому [3, с. 415].

Корупційні правопорушення у кримінально-виконавчій системі формуються в особливому інституційному середовищі, яке характеризується замкненістю, обмеженням зовнішнім контролем і значною асиметрією правового статусу учасників правовідносин. Засуджені перебувають у фактичній залежності від рішень персоналу установ виконання покарань, що створює сприятливі умови для трансформації службових повноважень у ресурс отримання неправомірної вигоди. Саме функціональний характер службового становища, а не лише формальний статус державного службовця, визначає специфіку суб'єктної ознаки корупційних правопорушень у цій сфері.

У цьому контексті особливо показовими є дослідження Д. В. Ягунова, який обґрунтовує, що неформальні ієрархії та так звана «в'язнична субкультура» не є автономним кримінальним явищем, а виступають індикатором глибшої проблеми – корумпованості пенітенціарної системи. Науковець підкреслює, що подібні структури «є показником того, наскільки корумпованою є пенітенціарна система, а персонал установ виконання покарань втягнутий до орбіти організованої злочинності». Таким чином, суб'єктна ознака корупційного правопорушення у кримінально-виконавчій системі набуває розширеного змісту, оскільки охоплює не лише індивідуальну поведінку посадової особи, а й її включеність у стійкі неформальні корупційні практики [9, с. 125].

Об'єкт корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі має комплексний характер і не зводиться виключно до порушення встановленого порядку службової діяльності. Йдеться про посягання на фундаментальні принципи виконання кримінальних покарань – законність, рівність засуджених перед законом, справедливість і гуманізм. Корупційні дії персоналу установ виконання покарань безпосередньо спотворюють механізм реалізації судового рішення, перетворюючи покарання з правового інструменту на предмет неформального «торгу». У цьому сенсі корупційні правопорушення у сфері виконання покарань мають чітко виражений правовий вимір.

Зарубіжні дослідники також наголошують на особливій небезпеці корупції у пенітенціарній сфері для прав людини. Так, у доповідях Д. Прасада підкреслюється, що корупція в установах виконання покарань становить пряму загрозу життю, свободі та особистій безпеці ув'язнених. Це підтверджує тезу про те, що об'єкт корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі охоплює не лише публічні інтереси держави, а й базові права людини, гарантовані міжнародними стандартами [12, с. 5].

Об'єктивна сторона корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі відзначається особливою складністю виявлення, оскільки такі діяння

часто маскуються під формально правомірні управлінські рішення. Неправомірне використання дискреційних повноважень, вибіркове застосування режимних вимог, ігнорування порушень або, навпаки, штучне ускладнення умов тримання засуджених створюють ілюзію законності, за якою приховується корупційна мотивація.

Специфікою кримінально-виконавчої системи є також те, що неправомірною вигодою не завжди має матеріальний характер. Вона може проявлятися у формі нематеріальних благ – забезпечення лояльності, підтримання неформального контролю, укріплення службового авторитету або створення залежних відносин із засудженими. Як зазначає Д. Ягунов в англомовних дослідженнях, «*prison subculture and corruption are of a symbiotic nature*», що означає взаємне підживлення корупційних практик і неформальних механізмів управління в установах виконання покарань [13, с. 16].

Суб'єктивна сторона корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі характеризується наявністю прямого умислу та корисливої спрямованості поведінки. Посадова особа усвідомлює протиправний характер використання службових повноважень і свідомо допускає або бажає настання негативних наслідків заради отримання неправомірної вигоди. Водночас корисливість у цій сфері часто поєднується з іншими мотиваційними чинниками – прагненням до неформального управління, уникнення відповідальності або збереження контролю над внутрішнім середовищем установи.

Саме аналіз суб'єктивної сторони дозволяє чітко відмежувати корупційне правопорушення від службової недбалості чи дисциплінарного проступку. Ігнорування мотиваційного аспекту, на що звертають увагу як українські, так і зарубіжні дослідники, призводить до формалізації антикорупційної політики та зниження її ефективності. Як слушно зауважує А. О. Джу́жа, від корупційної злочинності страждає не лише держава, а й суспільство загалом, що зумовлює необхідність глибшого доктринального осмислення цього явища [4, с. 355].

Отже, ознаки корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі формують складну багатовимірну конструкцію, яка не може бути адекватно відтворена шляхом механічного перенесення загальних антикорупційних моделей. Лише врахування галузевої специфіки, функціонального статусу суб'єкта, особливостей об'єкта посягання та соціальних наслідків корупційної поведінки дозволяє сформувати науково обґрунтоване розуміння корупційних правопорушень у сфері виконання кримінальних покарань і створює підґрунтя для формулювання авторського визначення цієї правової категорії.

Висновки. Проведений теоретико-правовий та доктринальний аналіз проблематики корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі дозволяє дійти висновку про недостатність універсальних, міжгалузевих підходів до визначення цього явища та необхідність формування спеціального галузевого поняття, яке б адекватно відображало особливості кримінально-виконавчих правовідносин. Корупція у сфері виконання кримінальних покарань не може бути зведена ані до сукупності корупційних злочинів, ані до порушень антикорупційних обмежень формального характеру, оскільки вона функціонує як системне соціально-правове явище, тісно пов'язане з реалізацією владних повноважень щодо осіб, позбавлених свободи.

Аналіз ознак корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі засвідчив, що визначальним чинником їх правової природи є не лише протиправність поведінки посадової особи, а й функціональний характер її службового становища, наявність реального впливу на правовий статус засуджених, а також спрямованість дій на одержання неправомірної вигоди матеріального або нематеріального характеру. У цьому сенсі корупційні правопорушення у кримінально-виконавчій системі мають

підвищений рівень суспільної небезпеки, оскільки безпосередньо втручаються у процес реалізації судового рішення та порушують фундаментальні принципи виконання покарань.

З урахуванням викладеного, автором пропонується визначення поняття корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі, яке відображає їх галузеву специфіку та доктринальну сутність.

Корупційні правопорушення у кримінально-виконавчій системі – це суспільно небезпечні, протиправні діяння (дії або бездіяльність) посадових осіб органів та установ виконання покарань, зумовлені використанням наданих їм владних, управлінських або дискреційних повноважень у супереч інтересам служби, вчинені з прямим умислом і корисливою спрямованістю з метою одержання неправомірної вигоди матеріального чи нематеріального характеру для себе або третіх осіб, які посягають на встановлений порядок виконання кримінальних покарань, права засуджених та принципи законності, справедливості й гуманізму.

Запропоноване визначення дозволяє чітко відмежувати корупційні правопорушення у кримінально-виконавчій системі від суміжних правових явищ, зокрема корупційних злочинів, адміністративних корупційних правопорушень та дисциплінарних проступків. Ключовими розмежувальними критеріями при цьому виступають функціональний характер службового становища суб'єкта, наявність корисливої мотивації, спрямованість на отримання неправомірної вигоди та безпосередній вплив на процес виконання покарання.

Узагальнюючи результати дослідження, слід зробити наступні висновки.

По-перше, корупційні правопорушення у кримінально-виконавчій системі є системним соціально-правовим явищем, що формується в умовах інституційної замкненості, обмеженого зовнішнього контролю та значної асиметрії правового статусу суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин. Їх латентність і маскування під формально

правомірні управлінські рішення істотно ускладнюють виявлення та правову оцінку таких діянь.

По-друге, відсутність уніфікованого доктринального підходу до визначення поняття та ознак корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі призводить до методологічних помилок у правозастосовній практиці, зокрема до отождолення корупційних правопорушень із корупційними злочинами або дисциплінарними проступками, що знижує ефективність антикорупційної політики держави у сфері виконання покарань.

По-третє, система ознак корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі має комплексний характер і включає суб'єктні, об'єктні, об'єктивні та суб'єктивні елементи, які повинні аналізуватися у сукупності. Ігнорування хоча б одного з цих елементів призводить до викривлення правової природи відповідних діянь і неправильної їх кваліфікації.

По-четверте, корупційні правопорушення у сфері виконання покарань мають виразний правовий вимір, оскільки безпосередньо впливають на реалізацію прав і законних інтересів засуджених, підривають принцип рівності перед законом та створюють умови для відтворення кримінальної субкультури й вторинної злочинності.

По-п'яте, формування спеціального галузевого поняття корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі є необхідною передумовою вдосконалення нормативного регулювання, підвищення ефективності правозастосування та забезпечення системного наукового супроводу антикорупційної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Запропоноване визначення та зроблені висновки можуть бути використані як теоретична основа для подальших наукових досліджень, удосконалення кримінально-виконавчого та антикорупційного законодавства, а також для формування практичних рекомендацій щодо запобігання та протидії корупції у кримінально-виконавчій системі.

ЛІТЕРАТУРА

- Бандурка О. М. Теорія і практика протидії корупції в органах державної влади. Харків : Право, 2017. 312 с.
- Баулін Ю. В. Службові злочини та корупційні правопорушення: проблеми кваліфікації. Харків : Право, 2018. 256 с.
- Джуа А. О. Корупційна злочинність в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади протидії : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 472 с.
- Джуа А. О., Бандурка О. М., Костенко О. М. Кримінологія : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 528 с.
- Кальман О. Г. Корупція як соціально-правове явище: теоретичні та прикладні проблеми : монографія. Харків : Право, 2014. 320 с.
- Костенко О. М. Корупція і правопорядок: соціально-філософський вимір. Київ : Наукова думка, 2015. 276 с.
- Мельник М. І. Корупція в Україні: поняття, причини, заходи протидії: монографія. Київ : Атіка, 2009. 288 с.
- Шакун В. І. Корупція: кримінологічний аналіз та шляхи запобігання. Київ : Атіка, 2016. 304 с.
- Ягунов Д. В. Тюремна субкультура як індикатор корупції у пенітенціарній системі. Київ: *Право України*, 2020, № 6. С. 120–134.
- Ягунов Д. В. Неформальні ієрархії в місцях позбавлення волі: міф чи реальність? Чернівці: *Вісник Пенітенціарної академії України*, 2021, № 1. С. 35–49.
- Barrington J., Silverman S. J., Hutton M. Corruption in UK Prisons: A Critical Evaluation of the Evidence Base. *Prison Service Journal*. 2021, №254. P. 25–34.
- Prasad D. Corruption and Human Rights: Making the Connection. *Geneva Academy Briefing*. 2019, №4. 1–12 p.
- Yagunov D. Prison Subculture as a Simulacrum: Corruption, Violence and Informal Power in Prisons. *Prison Service Journal*. 2024, №268. P. 12–22.
- Yagunov D. Prison Subculture and Corruption: Symbiotic Nature and Governance Failures. *European Journal of Criminology*. 2024, Advance online publication. URL: <https://www.cpt-echr.com/d-yagunov-p-culture/> (дата звернення 24.12.2025).
- Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 58/4 від 31 жовтня 2003 р. Нью-Йорк : ООН, 2004. URL: https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/tools_and_publications/uncac.html (дата звернення: 25.12.2025).
- European Prison Rules : Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers of the Council of Europe (11 Jan. 2006). Strasbourg : Council of Europe, 2006. URL: <https://rm.coe.int/16806ab9b5> (дата звернення: 25.12.2025).
- Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
- Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII (зі змін. і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
- Penal Reform International. *Corruption in Prisons: A Handbook for Prevention and Control*. London : PRI, 2024. 96 p.
- Penal Reform International. *Addressing Corruption in Places of Detention*. London : PRI, 2023. 84 p.
- Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights. *Corruption and Human Rights*. Geneva : Geneva Academy, 2019. 56 p.
- Transparency International. *Global Corruption Report: Corruption and Human Rights*. Berlin : Transparency International, 2011. 320 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025
Дата публікації: 31.12.2025